

наук.-практ. конф. – К., 2000. – С. 181-185.

2.Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу. – Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2004. - 192 с.

3.Дмитрук О.Ю., Дмитрук С.В. Екотуризм: Навч. посіб. – К: Альтерпрес, 2009. – С. 74-85.

4.Храбовченко В.В. Экологический туризм: Учеб.-метод. пособ. – М.: Финансы и статистика, 2003. – С 23-33.

УДК 908

Олішевська Ю.А.

ЗНАЧЕННЯ КУРСУ «ОСНОВИ КРАЄЗНАВСТВА» ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З РЕКРЕАЦІЙНОЇ ГЕОГРАФІЇ Й ТУРИЗМУ

Визначено значення краєзнавчих досліджень для підготовки фахівців з рекреаційної географії й туризму. Запропоновано ключові напрями туристсько-рекреаційного дослідження окремих регіонів України в межах навчальної дисципліни «Основи краєзнавства».

Ключові слова: краєзнавство, рекреаційна географія, туристсько-рекреаційна діяльність, туризм

Определено значение краеведческих исследований при подготовке специалистов с рекреационной географии и туризма. Предложено ключевые направления туристско-рекреационного исследования отдельных регионов Украины в пределах учебной дисциплины «Основы краеведения».

Ключевые слова: краеведение, рекреационная география, туристическо-краеведческая деятельность, туризм.

The definition of regional studies for training specialist of recreational geography. Designed a basic directions study of recreational regions of Ukraine in the educational course on professions «Tourism and recreation».

Keywords: local lore, recreational geography, tourist-regional activity, tourism.

Постановка проблеми. Відродження традицій українського народу, проблема збереження та відновлення пам'яток багатовікової культури сприяло включенню навчальної дисципліни «Основи краєзнавства», яка є складовою національного краєзнавства, можна навіть сказати передумовою комплексного краєзнавчого дослідження будь-якої території від селища, до краю та країни в цілому до навчального плану підготовки географів за спеціальністю «рекреаційна географія та менеджмент туризму».

Знання із краєзнавства дозволяють сформувати комплексне уявлення про розвиток певної території, її природні, соціально-економічні, історико-культурні умови та ресурси, історію заселення та етнічні особливості, ремесла, промисли й традиції українського народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує підвищену увагу до привернення широкого загалу шкільної та студентської молоді, а також інших верств населення до краєзнавчого руху в Україні.

Різні аспекти краєзнавчих досліджень висвітлені у роботах П.Т. Тронька (1989, 1991, 1994, 2002 та ін.), М.Ю. Костриці (2002, 2005, 2007),

Є.В. Панкової (2003), В.В. Обозного (1997, 2002), О.В. Тімець (1999, 2002), В.Л. Петранівського й М.Й. Рутинського (2006) та ін.

Більшість авторів наполягають на обов'язковому вивченні краєзнавства на всіх етапах здобуття географічної освіти, особливо спеціалістів з рекреаційної географії й туризму.

Виклад основного матеріалу. Дисципліна «Основи краєзнавства» посідає одне з ключових місць у структурі підготовки фахівців з географії й менеджменту туристичної індустрії.

Мета і завдання навчальної дисципліни – визначення та аналіз загальних та регіональних особливостей просторової диференціації туристсько-рекреаційних ресурсів в межах географічних об'єктів регіонального рівня (область, район, місто) з метою набуття фахової підготовки для формування та подальшого позиціонування на національному туристичному ринку місцевих туристичних продуктів.

Предмет навчальної дисципліни – окремі складові туристично-рекреаційного потенціалу краю - природні рекреаційні ресурси (рельєф, клімат, поверхневі води і т.д.), ступінь їх освоєння і характер експлуатації, пам'ятки історії і культури, туристичні заклади та інші об'єкти туристичної інфраструктури, а також різноманітні аспекти розвитку туристичного руху в межах окремих регіонів та міст України.

Крім того, в процесі навчання студенти отримують комплексні знання по окремих регіональних одиницях країни, за такими напрямками як географічне, історичне, етнологічне, соціально-економічне й туристичне краєзнавство, що в свою чергу формують національне краєзнавство.

Протягом останніх двадцяти років активізувався краєзнавчо-географічний рух в Україні, про що свідчить факт відродження в березні 1990 р. Всеукраїнської спілки краєзнавців, яку до вересня 2011 р. очолював видатний діяч, Герой України П.Т. Тронько, нині – О.П. Ресент.

З 1993 р. видається друкований орган Всеукраїнської спілки краєзнавців (нині Національної спілки краєзнавців України) журнал «Краєзнавство» у якому представлені такі рубрики як: «Літопис українського краєзнавства» (форми краєзнавчої діяльності в ХІХ – першій половині ХХ ст.), «Історія міст і сіл України: історико-теоретичні проблеми вивчення», «Церковно-історичне краєзнавство: витоки та сучасний ракурс», «Краєзнавство в особах», «Музейництво в Україні: історія та проблеми сучасного розвитку», «Регіональні аспекти історичної демографії», «Історія України у світлі регіональних досліджень», «Вітчизняне пам'яткознавство: традиції, досвід, перспективи», «Національна спілка краєзнавців України: панорама сучасного життя» та інші.

23 січня 2001 р. було видано Указ Президента України «Про заходи щодо підтримки краєзнавчого руху в Україні» № 25/2001, що спонукало доволі динамічний розвиток різних напрямків краєзнавчих досліджень на всіх рівнях від державного до громадського. В наш час виходить декілька обласних періодичних видань на краєзнавчу тематику. Найбільші з них:

«Краєзнавець Хмельниччини» — щоквартальний бюлетень Хмельницької обласної організації НСКУ; «Краєзнавство Черкащини» — часопис Черкаської обласної організації НСКУ; «Краєзнавець Прикарпаття» — регіональний науково-методичний альманах Івано-Франківської обласної організації НСКУ; «Історія і культура Придніпров'я: невідомі та маловідомі сторінки» — науковий щорічник Національного гірничого університету за участю Дніпропетровського осередку НСКУ; «Історична пам'ять» — журнал, співзасновниками якого є НСКУ і Полтавське наукове товариство краєзнавців. Є також кілька видань в областях, які очолюють члени Національної спілки краєзнавців, зокрема: журнали «Сумська старовина» й «Сумський історико-архівний журнал», «Сіверянський літопис», «Броварська минувшина» і «Краєзнавчий вісник», історико-краєзнавчий альманах «Південний захід. Одесика» (виходить і українською, і російською мовами). У селищі Олексієво-Дружківка на Донеччині вийшов перший номер альманаху «Відома і невідома Олексієво-Дружківка». Є також російськомовні краєзнавчі видання, зокрема у м. Дружківка Донецької області з 1997 р. видається журнал «Неизвестная Дружковка», а в Маріуполі з 2010 р. виходить «Мариупольский краеведческий сборник» [10].

Краєзнавчий рух в Україні багатий на традиції, плідні пошуки і відкриття.

Поняття «краєзнавство» у своєму історичному розвитку трактувалось досить неоднозначно. Першим географом і краєзнавцем, істориком й етнографом вважається Геродот (484 – 425 рр. до н.е.). Крім того, значну увагу дослідженню України приділяли видатні вчені античності: грецький географ й історик Страбон (66 р. до н.е. – 20 р. н.е.) та римський астроном, картограф й географ Клавдій Птоломей (близько 90 р. – 168 р. н.е.). Французький інженер й дослідник Г.Л. де Боплан, який уклав перші карти на територію нинішньої України. Перші краєзнавчі відомості містилися у давньоруських літописах. Однак, власне про формування краєзнавчих досліджень, які близькі до сучасних можна говорити лише з XVIII ст. Видатний український педагог К. Д. Ушинський уперше дав визначення краєзнавства як педагогічного поняття, виділивши в ньому суспільно-економічний, освітньо-виховний і методичний аспекти. Він наповнив уживаний тоді термін «*батьківщинознавство*» (термін запроваджено М. В. Ломоносовим) загальнопедагогічним змістом. У краєзнавстві К. Д. Ушинський вбачав могутній засіб вивчення країни в його роботах «Рідне слово» і «Дитячий світ» обґрунтовано необхідність використання краєзнавчого матеріалу в навчально-виховному процесі. Краєзнавство як педагогічне явище К. Д. Ушинський розглядав всебічно, вбачаючи в ньому могутній засіб вивчення Вітчизни. Він першим запропонував увести до навчальних планів початкових шкіл України предмет вітчизнознавство [6]. й постулював таку тезу: «успішним є навчання, яке здійснюється на базі краєзнавства». Інший видатний український педагог — Софія Русова (1856-1940 рр.), автор першого

українського шкільного підручника «Початкова географія» (1911р.), виданого українською мовою, – нерозривно пов'язувала вивчення географії з краєзнавством. Вона запропонувала створити товариство організації подорожей - прототип сучасних центрів туризму і краєзнавства сучасної молоді. В цілому процес формування краєзнавчих досліджень як і географічних досить тривалий М.Ю. Костриця виділяє наступні етапи розвитку краєзнавства: витоки (до XII ст.), зародження (XVIII – перша половина XIX ст.), становлення (друга половина XIX ст. – 30 рр. XX ст.), утвердження (90- рр. XX ст. – до тепер) [3].

Однак і сьогодні нерідко постає питання про те, галуззю якої науки слід вважати краєзнавство. Одні вчені відносять її до географічної науки інші до історичної. Більшість сучасних українських вчених розглядають національне краєзнавство як цілісну, нерозривну і відкриту систему, яка функціонує у світі тривимірних моделей: простір (географічне краєзнавство), час (історичне краєзнавство) та соціум (соціальне краєзнавство). Останнє включає літературне, мистецьке, архітектурне, етнографічне краєзнавство тощо. Об'єднуючим елементом тут є початковий елемент – територія. Отже, *географічне краєзнавство* виступає стрижнем національного краєзнавства.

В узагальненому вигляді основними об'єктами географічного краєзнавства є суспільно-територіальний комплекс (СТК) певної території, або ж «ландшафтно-етногосподарська система», яка містить у собі знання історії населення, духовної і матеріальної культури певної території.

Загальну схему взаємозв'язків окремих складових краєзнавства було запропоновано у роботі В.Л. Петранівського та М.Й. Рутинського, які виділяють в межах національного краєзнавства географічне, історичне економічне, етнографічне й туристичне краєзнавство [8].

Нинішньому етапу розвитку краєзнавства, на думку більшості українських учених, більш-менш повно відповідає таке визначення: *краєзнавство* – це комплексне, наукове і всебічне вивчення певної території (села, міста, області, краю), з метою популяризації і використання цього пізнання в наукових і освітніх цілях. Це також засіб навчання і виховання національно-свідомих громадян, які знають свій край, традиції та звичаї.

Навчальна дисципліна «Основи краєзнавства» синтезує в собі теоретико-методологічні й прикладні напрацювання з географічного, економічного, етнографічного, туристичного краєзнавства, а також туризмознавства й рекреалогії. Туристично-краєзнавчі дослідження є важливим джерелом формування наукової фактологічної бази географії, історії, етнографії, дидактики, змістовного насичення наукових і популярних видань.

Упродовж XX ст. на теренах України бурхливо розвивається туристична індустрія. Для всебічної розбудови туристичної індустрії на певній території необхідне всебічне вивчення її туристично-рекреаційних ресурсів власне засобами і методами краєзнавства. Отже, основним

об'єктом туристичного краєзнавства виступає, у широкому розумінні, рекреаційно-туристичний потенціал території, а у вузькодисциплінарному вимірі – рекреаційно-туристичний комплекс (РТК) рідного краю [8]. Іншими словами, об'єктом дослідження є рідний край через призму його туристичної привабливості.

З огляду на це, основним прикладним завданням краєзнавства є репрезентувати всьому світові багатство національної історико-етнокультурної спадщини, зацікавити нею широкі верстви населення держави, та зарубіжних країн. Краєзнавство, на сучасному етапі розвитку, «виходить за межі» дослідницького арсеналу географії й використовує міждисциплінарні методичні підходи: геомаркетинговий, соціокультурний, історико-геохронологічних зрізів, еколого-економічний, геополітичний та багатьох інших, що саме по собі виводить краєзнавчі дослідження на новий рівень глибинного пізнання території.

Вивчення дисципліни «Основи краєзнавства» дає можливість студентам в процесі навчання оволодіти знаннями про основні етапи розвитку краєзнавства та визначні постаті в краєзнавстві; природні, історико-культурні рекреаційні ресурси; історію заселення окремих регіонів України, національний склад та кількість населення; традиційні види природокористування, ремісництво та народні промисли; особливості народних традицій; курортно-оздоровчі заклади та їх основні типи; стан розвитку туризму в країні в цілому та в її окремих регіонах.

Під час вивчення дисципліни передбачено лекційні заняття, практичні роботи та самостійні роботи. По завершенню студенти складають іспит.

Вимоги до знань та вмінь.

Студент повинен знати:

- основні поняття та терміни, що використовуються в процесі краєзнавчих досліджень на сучасному етапі розвитку науки;
- основні методики та методи географічного, історичного, етнокультурного та туристичного краєзнавства;
- загальні геопросторові закономірності поширення туристсько-рекреаційних ресурсів та різних видів туризму;
- особливості розвитку індустрії туризму на території України.

Студент повинен вміти:

- на основі аналізу картографічних, статистичних та довідкових матеріалів характеризувати окремі складові туристсько-рекреаційного потенціалу в межах адміністративних регіонів та районів України.

Знання з краєзнавства не просто збагачує і звеличує людину, розширює її світогляд, але й сприяє обміну між поколіннями й слугує своєрідним містком між ними. Багата українська культура, її традиції, ремесла є й повинні залишатись тим неповторним й унікальним надбанням нації яке дозволяє нам українцям ідентифікуватись з поміж інших країн і народів. Шана до традицій давньої культури та славного минулого формує основи теперішнього, є запорукою майбутнього.

Туризм дає можливість в системі вузівської географічної освіти вивчати особливості поєднання географічного положення і цікавих природних утворень та умов із надзвичайно багатим історико-культурним потенціалом свого краю. В географічному краєзнавстві він є справжнім джерелом, яке збагачує людину відомостями про його рідний край, місто чи країну, матеріально і духовно стимулює розвиток суспільства в цілому.

Висновки. Туристсько-краєзнавчі дослідження дозволяють сформувати комплексне уявлення про розвиток певної території, її природні, соціально-економічні, історико-культурні умови та ресурси, історію заселення та етнічні особливості, ремесла, що сприятиме збагаченню екскурсійних маршрутів новими об'єктами споглядання й дозволить урізноманітнити регіональний туристичний продукт. Туристсько-краєзнавча діяльність має надзвичайно високий потенціал як засіб виховання, формування громадської свідомості, почуття патріотизму, дає необхідний комплекс знань та уявлень про країну й відповідає нагальним потребам кожного свідомого громадянина, його природної цікавості, емоційності, прагненню до самостійного пізнання світу.

1. Костриця М.Ю. Географічне краєзнавство: Поступ у III тисячоліття // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2002. - № 2. – С 5-7.
2. Костриця М.Ю. Становлення організаційних форм українського географічного краєзнавства // Географія та основи економіки в школі. - 2005. - № 3. - С 39-42.
3. Костриця М.Ю. Географічне краєзнавство України: теоретико-методологічні засади, історія, практика. // Автореф. дис.... д-ра. геогр. наук: 11.00.13 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2007. — 32 с.
4. Обозний В.В. Краєзнавство: Навчальний посібник-практикум. — К.: ТОВ “Міжнародна фінансова агенція”, 1997.- 265 с.
5. Обозний В.В. Краєзнавча освіта в системі професійної підготовки вчителя. //Автореф. дис... д-ра. пед. наук: 13.00.04. / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. - К. 2002. – 40 с.
6. Олішевська Ю.А. Основи краєзнавства: навчально-методичний посібник. К., 2011 - 70 с.
7. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство: Навч. посіб. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352 с.
8. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство: Навч. посібник / Під ред. Ф.Д. Заставного. – К.: Знання, 2006. – 575 с.
9. Тімець О.В. Краєзнавство і туризм. – К.: Знання, 1999. – 120 с.
10. <http://slovoprosvity.org> .- електронний ресурс тижневика "Слово Просвіти".